

De mest kända paraplyalmarna, *Ulmus glabra* 'Horizontalis', växande på Skogskyrkogården i Stockholm.

Sorgeträd

– ETT LEVANDE KULTURARV SOM FÖRTJÄNAR EN FRAMTID

På många av Sveriges äldre begravningsplatser finns träd som blivit lika självklara som gravanordningarna och de gamla murarna. De hängande grenarna hos en hängalm, en hängbjörk eller en hängbok skapar rum för stillhet och eftertanke och har under lång tid varit en viktig del av begravningsplatsens identitet. Samtidigt håller många av dessa karaktärsträd på att försvinna.

TRÄDAKTUELLT

Johan Östberg är landskapsingenjör och docent på Trädkontoret.

Sjukdomar som almsjuka och askskottsjuka har slagit hårt mot flera av de klassiska sorgeträden, samtidigt som många äldre träd nått slutet av sin naturliga livslängd. På flera håll har de inte ersatts när de tagits bort, vilket successivt förändrat begravningsplatsernas karaktär.

Under senare år har därför ett växande arbete inletts för att återintroducera sorgeträd där de gått förlorade. Det handlar inte bara om att plantera nya träd, utan om att bevara ett levande kulturarv för framtida generationer.

MER ÄN ETT HÄNGANDE TRÄD

Begreppet hängträd beskriver en växtform där grenarna växer nedåt, i vetenskapen ofta med sortnamnet 'Pendula'. Formen kan vara naturlig eller framtagen genom förädling och förökas oftast genom ympning. Sorgeträd är däremot ett kulturhistoriskt begrepp och syftar på träd som genom sitt uttryck förmedlar sorg, stillhet och eftertanke. ▶

Originalträdet av hängalm, *Ulmus glabra Camperdownii* växande i Camperdown i Dundee.

Betula pendula 'Youngii' som på svenska heter just tårbjörk.

På engelska används ofta benämningen weeping trees – gråtande träd – vilket tydligt speglar den symbolik som de nedhängande grenarna förmedlar. Även i Sverige lever denna koppling kvar i namn som tårbjörk, *Betula pendula* 'Youngii', där själva namnet för tankarna till tårar och sorg.

LOKALA TRADITIONER

Sorgeträd är betydligt vanligare i södra Sverige än i landets norra delar. En förklaring är att flera av de klassiska arterna har svårt att utvecklas i kallare klimat. Men skillnaden handlar sannolikt också om kulturhistoria och lokala traditioner. Under framför allt 1800-talets senare del blev sorgeträden en självklar del av många begravningsplatser. De planterades ofta på enskilda gravplatser där de med sina nedhängande grenar skulle symbolisera sorg och skapa en stillsam plats för minne och eftertanke.

Beroende på var i landet trädet planterades var olika träd vanliga, men de vanligaste trädarterna/sorterna var hängalm, paraplyalm, hängask, tårbjörk och hängbok. Tillsammans bidrog de till den gestaltningsidé som under lång tid präglade svenska begravningsplatser och som än idag utgör en viktig del av deras kulturhistoriska identitet.

NÄR SORGETRÄDEN FÖRSVINNER

Under de senaste decennierna har flera av de mest karaktäristiska sorgeträden drabbats av allvarliga sjukdomar. Almen har i stort sett försvunnit från många platser till följd av almsjukan, medan hängask drabbats hårt av askskottsjukan. Samtidigt börjar många äldre hängbjörkar nå slutet av sin livslängd. Hängboken, som är känslig för torka, har även den drabbats hårt av klimatförändringarna, framför allt i landets östra och torrare delar.

Eftersom merparten av sorgeträden historiskt planterades på enskilda gravplatser har många dessutom försvunnit i samband med att gravrätter återlämnats eller gravplatser lagts om, utan att ersättas med nya träd.

När dessa träd försvinner förloras därför inte bara enskilda individer. Hela begravningsplatsens uttryck förändras successivt. De rumsliga kvaliteterna, den kulturhistoriska berättelsen och den symbolik som byggts upp under generationer riskerar att gå förlorade om sorgeträden inte ersätts med nya som kan föra traditionen vidare.

ÅTERSKAPA ETT LEVANDE KULTURARV

På flera håll i landet pågår idag ett aktivt arbete med att återföra sorgeträd till begravningsplatser där de försvunnit. Det är sällan möjligt att ersätta ett träd med exakt samma art, särskilt när sjukdomar och förändrat klimat fortfarande utgör ett hot. Istället handlar arbetet om att bevara platsens karaktär genom att välja träd med liknande växtform, skala och uttryck, men med bättre förutsättningar att klara framtidens klimat och framtida skadegörare.

Här har kyrkogårdsförvaltarna ett stort ansvar. För att bevara begravningsplatsernas kulturhistoriska identitet räcker det inte att ersätta ett träd med vilket nytt träd som helst. Det krävs ett aktivt arbete med att identifiera lämpliga arter, sorter och genetiskt material som både kan återskapa det kulturhistoriska uttrycket och utvecklas väl under framtidens förhållanden. Det innebär att traditionella gestaltningsideal behöver förenas med modern kunskap om klimat, skadegörare och trädens långsiktiga utveckling.

ETT ANSVAR FÖR FRAMTIDEN

Eftersom många begravningsplatser omfattas av kulturmiljölagens skydd kräver förändringar dessutom ofta en nära dialog med Länsstyrelsen. Ett väl underbyggt beslutsunderlag som visar hur ett nytt artval kan bevara platsens kulturhistoriska värden samtidigt som det stärker dess långsiktiga utveckling blir därför allt viktigare. På så sätt kan återplantering av sorgeträd bli en aktiv del av kulturmiljövården, där historiska värden bevaras samtidigt som begravningsplatserna anpassas till framtidens förutsättningar.

Sorgeträd är mer än ett estetiskt inslag. De berättar om hur tidigare generationer såg på sorg, minne och landskap. De skapar

rum för eftertanke, förstärker begravningsplatsens identitet och bidrar samtidigt med biologiska värden och viktiga ekosystemtjänster.

Att återplantera sorgeträd handlar därför inte om nostalgi. Det handlar om att föra ett levande kulturarv vidare och säkerställa att framtidens begravningsplatser fortfarande kan berätta samma historia som de gör idag – med träd som en självklar del av berättelsen. •

Några exempel på hängande arter för framtiden

- *Betula pendula* 'Youngii'
- *Carpinus betulus* 'Pendula'
- *Cercidiphyllum japonicum* 'Pendula'
- *Corylus avellana* 'Pendula'
- *Crataegus nitida* 'Indi'
- *Fagus sylvatica* 'Pendula'
- *Ginkgo biloba* 'Pendula'
- *Morus nigra* 'Pendula'
- *Prunus subhirtella* 'Pendula'
- *Prunus* x *serrulata* 'Kiku-Shidare-zakura'
- *Pyrus salicifolia* 'Pendula'
- *Quercus robur* 'Alnarp Weeping'
- *Sorbus aucuparia* 'Pendula'
- *Styphnolobium japonicum* 'Pendula'